

Terapide Psikodrama ve Resimin Kullanılmasının Savunma Tarzları ve Sosyal İlişkiler Ağı Üzerine Etkileri

The Effects of Using Psychodrama and Painting in Therapy on Defence Styles and Social Relations Network

Gülnur Bayezid İşiker*, Mehmet Fırncı**

ÖZET

Resim yoluyla sanat terapisi ve psikodrama yöntemlerinin birlikte kullanıldığı bu araştırmanın amacı, 7 hafta boyunca sadece psikodrama uygulanan gruptaki PDR öğrencileriyle, her iki yöntemin birlikte uygulandığı diğer gruptaki PDR öğrencilerinde, her iki yöntemin, savunma stilleri ve sosyal ilişkiler ağı üzerindeki etkilerini incelemektir.

Araştırmanın örneklemini, PDR dördüncü sınıf öğrencilerinden 50 kişidir. Gruplar gönüllülük ilkesi çerçevesinde isteyen istediği gruba katılmasıyla oluşturulmuştur. 25 kişilik bir grup, resimle sanat terapisi ve psikodrama, diğer grup ise sadece psikodrama uygulanmak üzere yine 25 kişiden oluşturulmuştur. Sanat terapisi grubu ile çalışırken, resim bölümü öğretim üyelerinden olan sanatçı uygulamacı, öğrencilerin duygularını çizimde ve empatik anlayışı ile sorular sormada terapist uygulamacıya yardımcı olmuştur. Terapist uygulamacı psikodramatisttir ve sanat terapisi eğitimi almaktadır. Uygulama bir hafta birinci gruba, diğer hafta ikinci gruba, her biri ile yedi hafta çalışarak yapılmıştır. Seansların süresi 3-4 saat arasında değişmektedir. Araç olarak "Sosyal İlişkiler Ağı Ölçeği" ve "Savunma Tarzları Ölçeği" uygulama öncesi ve sonrasında her iki gruba ön ve son testler olarak uygulanmıştır.

Bulgular şu şekilde özetlenebilir: Sanat terapisi ile birlikte psikodrama uygulanan gruptaki bazı öğrencilerin otistik fantezi,(madde 14) dışa vurma (madde 20) ve pasif saldırganlık (madde 23) puan ortalamaları anlamlı düzeyde azalırken, rasyonalizasyon,(madde 4), psödoalruizm (madde 1) yüceltme (madde 15) ve idealleştirme (madde 24) puan ortalamaları anlamlı düzeyde artmıştır; sosyal ilişki ağlarında (social relation networks) da önem verdikleri kişi, grup ve bu gruplarda değer verdikleri kişi sayısı çoğalmıştır. Sadece Psikodrama uygulanan gruptaki bazı öğrencilerde ise dışa vurma (madde 20) ve bölünme (madde 29) puan ortalamalarında anlamlı düzeyde düşüş saptanmıştır. Sosyal ilişki ağında da çok sayıdaki öğrencinin, onların yaşamlarında önemli etkisi olan kişilere, gruplara ve bu gruplarda değer verdiği kişilere ilişkin hissettiği yakınlık derecesi azalmış ve buna paralel olarak bu kişilerin ona hissettiğini düşündüğü yakınlık derecesi de azalmıştır.

Anahtar sözcükler: Resimle sanat terapisi, psikodrama, savunma stilleri, sosyal ilişkiler ağı

ABSTRACT

The purpose of this study of simultaneous application of art therapy through painting and psychodrama methods is to analyze the affects of both methods on defence styles and the social relations network in between the group of PDR students to whom only psychodrama method was applied and the group of PDR students to whom both methods were applied simultaneously

The sampling of this study was made of 50 students from the fourth grade of PDR. The groups were established on the idea of volunteering on which group they wanted to be. A group of 25 students was established regarding the application of both art therapy through painting and psychodrama; on the other hand, the other group of 25 students was established in order to apply psychodrama only. Whilst working with the art therapy group, an artist moderator from the professors of painting department helped the therapist moderator on asking questions about drawing the students' feelings and empathic understanding. The therapist moderator was a psychodramatist and studied art therapy. The practice was realized one week with one group and one week with the other group, and it went on for seven weeks for each group. As a tool "Scale for the Social Relations Network" and "Scale of Defence Styles" were applied before and after the therapy as pre-therapy evaluation and post therapy evaluation.

The findings can be summarized like this: While the average points of some students, to whom art therapy and psychodrama were simultaneously applied, for autistic fantasy(item 14), acting out(item 20) and passive aggression (item23) was decreasing significantly, the average points for rationalization (item4), pseudo-altruism (item 1), sublimation (item 15) and idealization (item 24) increased significantly; the number of persons for whom they gave value and the number of groups and the persons within these groups for whom they gave value increased. A significant decrease on the average points for acting out (item 20) and splitting (29) was observed within some students to whom only psychodrama was applied. The sympathy degree to the persons that had an important role in their lives, to the groups and to the persons for whom they gave value in those groups decreased and parallel to that the sympathy degree that they thought it was felt by those persons also decreased.

Keywords: Art therapy through painting, psychodrama, defence styles, social relations network

* Gülnur Bayezid Işiker, Yrd.Doç.Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışma A.B.D. gulnur.bayezid@deu.edu.tr

** Mehmet Fırıncı, Yrd.Doç.,Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Resim Eğitimi A.B.D. mehmet.firinci@deu.edu.tr

1. GİRİŞ

Psikodrama hastaların yaşamlarındaki anahtar konuları, oyunlaştırarak söyleyemedikleri duygularını dışarı çıkarmalarına ve alternatif çözümler bulmalarına yardımcı olan bir psikoterapi yöntemidir. Bu yaklaşım spontan eylemin yaratıcılığı ve içgörüyü açığa çıkaracağı prensibine dayanır. Psikodramanın bütün sanat dallarını birleştirmede sınırsız potansiyeli vardır. Psikodrama çoğunlukla sahnelemelerde sözel etkileşimler ağırlıklı olarak kullanılarak kısıtlanmış olmakla birlikte onu yaratan Moreno tam olarak böyle amaçlamamıştı. Aksine psikodramatik süreci genişletip açan deneyimlere çok açıktı (1). Bingham gibi diğerleri de yaratıcı görsel sanatları psikodramaya kazandırmada yeni teknikler geliştirmişlerdir (2).

Sanat Terapisi ise hayal edilen yaratımın duyguları yücelteceği ve kişinin kişisel yaşantılarını güzel bir biçime veya onun durumunun etkili ifadesine dönüştürmesine yardımcı olarak onu iyileştireceği prensibine dayanır (3).

Psikoterapi bilinç ve bilinçdışının var olan boyutları arasında gittikçe artan bir iletişimi görev edinir. Sanatlar bu iletişim için çeşitli kanallar sağlar. Yaratıcı sanat terapileri en azından dört yoldan iletişimi kolaylaştırır. Birincisi benliğin ifade edilmesi yoluyla, ikincisi zihnin çalıştırılması yoluyla, üçüncüsü benlik kavramlarının derinleştirilmesi yoluyla, dördüncüsü ise bilinçdışı ile işbirliği halinde bir ilişkinin oluşturulması yoluyla.

Sanat terapisinde kullanılan semboller kişiye bireysel farklılıklarını ifade etmeleri için araçlar sunar. Bu grup sürecinin doğasını değiştirir, sözel biçimde esrarengiz veya egzantrik olan şeyler grup terapisinde ilginç olarak algılanır. Böylece uyuma zorlayan normlar nötralize olur ve bireyselliği geçerli kılan yeni bir norm dizisi oluşur, bu grup üyesinin yalıtılma duygusunu azaltır ve grup kohezyonunu geliştirir (3). Resim hem kendini ifade etme aracı olarak kişiyi iyileştiren hem de onun kendini en iyi ifade etmesini sağlayan bir yöntem olabilmektedir. Niteliksel araştırmalarda sözel ifadeler veya gözlemin veri toplamada yeri olduğu düşünülür. Ancak bir resim binlerce kelimeden daha çok şey anlatabilir.

Resim yoluyla sanat terapisi ve psikodrama yöntemlerinin birlikte kullanıldığı bu araştırmanın amacı, 7 hafta boyunca sadece psikodrama uygulanan gruptaki PDR öğrencileriyle, her iki yöntemin birlikte uygulandığı diğer gruptaki PDR öğrencilerinde, her iki yöntemin, savunma stilleri ve sosyal

ilişkiler ağı üzerindeki etkilerini incelemektir. Burada amaç sanat terapisi ile psikodramayı kıyaslamak değildir. Psikodramanın sanat terapisi ile birlikte kullanıldığı durumda, yalnız kullanıldığı durumdakine kıyasla nasıl bir farklılaşma oluşabileceğini belirlemektir.

2. YÖNTEM

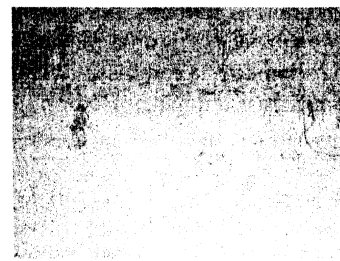
2.1. ÖRNEKLEM

Bu araştırma Buca Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışma A.B.D'de 2006-2007 öğretim yılında dördüncü sınıf öğrencileriyle çalışılarak gerçekleştirilmiştir. Psikodrama uygulanan grup ile sanat terapisi ile birlikte psikodrama uygulanan grupta 12'si kız 13'ü erkek olmak üzere 25'er kişiden toplam 50 kişi üzerinde çalışılmıştır. Gruplar öğrencilerin gönüllülük ilkeleri çerçevesinde oluşturulmuştur. Düzensiz gelen veya gönülsüz olan yedi kişi çalışmaya alınmamıştır.

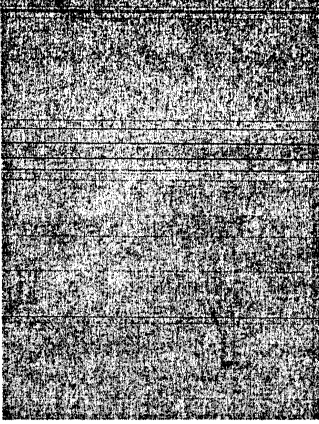
2.2. SÜREÇ: ORTAM, UYGULAMACILAR VE TERAPİ

Öğrencilere çalışma hakkında bilgi verildikten sonra ölçeklerin ön uygulamaları yapılmıştır. Savunma Biçimleri Testi (SBT) ile Sosyal İlişkiler Ağı Ölçeği birlikte verilmiştir. İlk psikoterapi seansında psikodrama grubunda ne yapıldı ise benzer tema sanat terapisi ile birlikte psikodrama uygulanan grupta da yapılmaya çalışılmış, grubun gereksinimine göre bazı farklılıklar olabilmektedir. Örneğin psikodrama grubunda geçmişe ilişkin hayal ettikleri bir fotoğraf oyunlaştırılırken sanat terapisi grubunda bu fotoğraf çizdirilerek bunun üzerinde bütün üyelerin konuşmaları sağlanmış, sonrasında en çok etkilenen birinin fotoğrafı oyunlaştırılmıştır.

Sanat terapisi grubu ile çalışırken, resim bölümü öğretim üyelerinden olan sanatçı uygulamacı, öğrencilerin duygularını çizmede ve empatik anlayışı ile sorular sormada terapist uygulamacıya yardımcı olmuştur. Bir örnek verilirse, protagonist sorununu anlatırken sanatçı uygulamacı çizmiş, sonra bu oyunlaştırılmıştır.

En son seansta bu grup üyesi kendindeki değişimi çizdiği resimle ifade etmiş, bunun üzerinde konuşulurken şunları söylemiştir:

P-Kendimi nehir olarak çizdim, önceleri içime dönemiyordum, şimdi net görüyorum.

Sanatçı grup lideri- Önceki halinde su yerin kaynağındaydı, şimdi seti aşmış, çağlayan haline gelmiş.

Terapist- Çağlayanla birleşmiş, çağlayan anneni simgeliyordu değil mi?

P- Evet ama, kendi yoluna gidiyor.

Bir başka grup üyesi kendindeki değişimi şu resimle ifade etmiştir:

N-İlk halimde karanlık bir izlenim bırakmaya çalışırdım, babamdan dolayı, onu bir kenara bırakıp hayata olumlu bakmaya başladım.

Terapist-Çiçeklerin bir anlamı var mı?

N-Ablam, annem ve benim birlikte yaşamamızı anlatıyor.

Sanatçı grup lideri-Renkler çıkmış

N-Evet, artık daha olumlu bakabiliyorum hayata

Hata! Düzenleme alan kodlarından nesnel oluşturulamaz.

Terapist psikodramatisttir ve sanat terapisi eğitimi almaktadır. Uygulama bir hafta birinci grupta, diğer hafta ikinci grupta ve her biri ile yedi hafta çalışılarak yapılmıştır. Seansların süresi 3-4 saat arasında değişmektedir.

2.3. ARAÇLAR

Savunma Biçimleri Testi: SBT-40 Bond ve arkadaşları tarafından geliştirilen (1983), 88 maddeden oluşan orijinal ölçeğin Andrews ve ark. tarafından değiştirilen (1989) 72 maddelik

formunun aynı kişiler tarafından 40 madde olarak kısaltılmış biçimidir (4). Bu test ile 20 savunma biçimi ele alınmış ve bunlar immatür, nevrotik, olgun savunma biçimleri olarak 3 faktörde toplanmıştır, Bond bu testi yeniden gözden geçirme çalışmasında (2004) SBT'nin İtalya, Portekiz, Fransa, Almanya gibi ülkelerde geçerlik çalışmasının yapıldığını ve araştırmalarda kullanıldığını bildirmiştir. SBT-40'ın Türkiye için geçerlik ve güvenilirlik çalışması Yılmaz, Gençöz ve Ak tarafından yapılmış, psikometrik özellikleriyle kabul edilebilir düzeyde geçerli ve güvenilir bulunmuştur (2007) (4).

Sosyal İlişkiler Ağ Ölçeği, Treadwell, Leach ve Stein tarafından (1989) geliştirilmiştir(5). Türkçe'ye çevirisi Doğaner tarafından yapılmıştır (6). Revizyondan geçmiş olan SİAÖ (Social Network Inventory) şimdiki haliyle dört yapıya dayalıdır: Psikolojik, kolektif, bireysel ve ideal hayal sosyal ağları. Bunlardan psikolojik kadran kişinin yaşamında önemli etkisi olan insan evcil hayvanların en az sayısını vermektedir. Psikolojik kadran birinci ölçüt, kişinin bu önemli kişilere ilişkin hissettiği yakınlık derecesidir. Yedi noktalı likert ölçeğinde 1 yakınlığı 7 uzaklığı belirtir. İkinci ölçüt ise bu kişilerin kendini nasıl algıladığı, onların ona ilişkin hissettiğini düşündüğü değer puanıdır, aynı şekilde yedi derecelidir.

Kolektif kadran kişinin yaşamında etkili olan grupların en az sayısıdır. Birinci ölçüt kişinin bu gruplara karşı hissettiği değer puanı, ikinci ölçüt ise bu grupların kişiye karşı hissettiğini düşündüğü değer puanıdır. Bireysel kadran kolektif kadranda olup da kişinin arkadaşlık geliştirdiği kişilerin en küçük sayısıdır, birinci ve ikinci ölçüt bu kişilere ilişkin yukarıdaki kadranda ifade edilen benzer değerlendirme puanlarıdır. İdeal hayal kadranı kişinin yaşamını ideal kılacak özlenir ilişki sayısıdır. Birinci ölçüt, bu özlenir ilişkileri kişinin ne kadar yakın hissettiği, ikinci ölçüt de bu özlenir ilişkilerin onu ne kadar yakın hissettiği ile ilgili değerlendirme puanlarıdır. Treadwell (1989) ve Engelhardt ve ark.'ın (1989) çalışmaları (5) ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğunu ortaya koymuştur. Bu ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışması ülkemiz için henüz yapılmamış olup bir sosyal atom ölçeği olması nedeniyle kültürlerarasında büyük bir farklılaşma yaratmayacağı düşünülmüştür, bu ölçeğin ülkemize ilişkin yapılacak geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarına gereksinim vardır.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın denencelerini test edebilme amacıyla yapılan istatistiksel işlemler sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Denence: “Sanat terapisi ile birlikte psikodrama uygulanan grupla sadece psikodrama uygulanan gruba katılan öğrencilerin, Savunma Biçimleri Testi ve Sosyal İlişkiler Testi alt ölçek ön test ve son test puanları birbirlerinden farklılaşmazken, her bir grup kendi içinde bu ölçeğin alt test ölçekleri ve savunmaları ölçen bazı sorulara verdikleri yanıtların puan ortalamaları açısından farklılaşacaktır.

Alt Denenceler:

Denence-1. “Sanat terapisi ile birlikte psikodrama uygulanan grupla sadece psikodrama uygulanan gruba katılan öğrencilerin Savunma Biçimleri Testi alt ölçek ön test puanları birbirlerinden anlamlı düzeyde farklılaşmayacaktır.” Bu denenceyi test edebilme amacıyla, deney ve kontrol grubundaki deneklerin SBT ön-test puanları üzerinde Mann Whitney U Testi uygulanmış ve sonuç Tablo-1’de verilmiştir.

Tablo-1. Sanat T- Psikodrama ve Psikodrama Grubu Deneklerinin SBT Alt Ölçekleri Ön Test Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Alt ölçek	Grup	n	Sıra ortala ma	Sıra toplama	u	P
İlkel	St -t Pskd	25	23,78	594,5	269	.40
	Pskddr ama	25	27,22	680,5		
Nevrotik	St -t Pskd	25	24,04	601	276	.47
	Pskddr ama	25	26,96	674		
Olgun	St -t Pskd	25	28,84	721	229	.10
	Pskddr ama	25	22,16	554		

Denence-2. “Sanat terapisi ile birlikte psikodrama uygulanan grupla sadece psikodrama uygulanan gruba katılan öğrencilerin Savunma Biçimleri Testi alt ölçek son test puanları birbirlerinden anlamlı düzeyde farklılaşmayacaktır.” Bu denenceyi test

edebilme amacıyla, deney ve kontrol grubundaki deneklerin SBT ön-test puanları üzerinde Mann Whitney U Testi uygulanmış ve sonuç Tablo-2’de verilmiştir.

Tablo-2. Sanat T- Psikodrama ve Psikodrama Grubu Deneklerinin SBT Alt Ölçekleri Son-Test Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Alt ölçek	Grup	n	Sıra ortala ma	Sıra toplama	u	P
İlkel	St -t Pskd	25	24,96	624	299	.79
	Pskddr ama	25	26,04	651		
Nevrotik	St -t Pskd	25	26,98	674,5	275	.47
	Pskddr ama	25	24,02	600,5		
Olgun	St -t Pskd	25	26,52	663	287	.62
	Pskddr ama	25	24,48	612		

Tablo 1 ve 2’de görüldüğü gibi yapılan işlem sonucu her iki gruptaki öğrencilerin Savunma Biçimleri Testi alt ölçek ön test ve son test puanları istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde birbirlerinden farklılaşmamıştır. Bu farklılaşmanın ön testlerde beklenmemesinin nedeni aynı sınıftaki bu PDR öğrencilerinin savunma biçimlerinin her iki grupta yaklaşık olarak benzer biçimde görüleceği beklentisidir. İkinci denencede görüldüğü üzere son testlerde bir değişim beklenilmemesinin nedeni ise her iki gruba uygulanan yöntemlerin benzer olması ve bu yöntemlerin her iki grupta da bir değişim yaratacağı düşüncesidir. Nitekim hem ön, hem de son testlerde anlamlı düzeyde bir farklılaşma olmamıştır.

Denence-3. “Sanat terapisi ile birlikte psikodrama uygulanan gruba katılan öğrencilerin SBT son-test puanları, ön-test puanlarına göre değişecektir.” Bu denenceyi test edebilme amacıyla bu gruptaki deneklerin SBT ön-test ve son-test puan üzerinde Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmış ve sonuç Tablo-3’te verilmiştir.

Tablo-3. Sanat Terapisi +Psikodrama Grubundaki Öğrencilerin SBT Alt Ölçekleri Son Test –Ön Test Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Wilcoxon Testi Sonuçları

Alt ölçek	Son test Ön test	n	Sıra ort lama	Sıra topl ama	Z	P
İlkel	Neg. sıra	4	14,88	59,5	2,77	.00
	Poz. Sıra Eşit	21	12,64	265,5		
Nevrotik	Neg. sıra	18	14,22	256	2,51	.01
	Poz. Sıra Eşit	7	9,86	69		
Olgun	Neg. sıra	19	11,39	216,5	2,93	.00
	Poz. Sıra Eşit	3	12,17	36,5		

Tablo 3’de görüldüğü gibi yapılan işlem sonucu sanat terapisi ile birlikte psikodrama uygulanan gruptaki öğrencilerin SBT alt ölçeklerinin ön ve son test puan ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde birbirlerinden farklılaşmıştır. Uygulama sonrasında nevroitik ve olgun savunmalar azalırken, ilkel savunmalar artmıştır.

Denence-4. “Psikodrama uygulanan gruba katılan öğrencilerin SBT son-test puanları, ön-test puanlarına göre değişmiştir.”

Bu denenceyi test edebilme amacıyla psikodrama grubundaki deneklerin SBT alt ölçekleri ön-test ve son-test puanları üzerinde

Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmış ve sonuç Tablo-4’te verilmiştir.

Tablo-4. Psikodrama Grubundaki Öğrencilerin SBT Alt ölçekleri Son Test –Ön Test Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Wilcoxon Testi Sonuçları

Alt ölçek	Son test Ön test	n	Sıra orta lama	Sıra topl ama	Z	P
İlkel	Neg. sıra	7	9,29	65	2,43	.01
	Poz. Sıra Eşit	17	13,82	235		
Nevrotik	Neg. sıra	22	13,61	299,5	3,69	.00
	Poz. Sıra Eşit	3	8,5	25,5		
Olgun	Neg. sıra	15	13,23	198,5	.96	.33
	Poz. Sıra Eşit	10	12,65	126,5		

Tablo 4’de görüldüğü gibi yapılan işlem sonucu sadece psikodrama uygulanan gruptaki öğrencilerin SBT alt ölçeklerinden nevroitik ve ilkel olan savunmalara ilişkin ön ve son test puan ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde birbirlerinden farklılaşmıştır, İlkel savunmalar anlamlı düzeyde artarken, nevroitik savunmalar azalmıştır, olgun olan savunmalara ilişkin ise anlamlı bir farklılaşma olmamıştır.

Denence-5. “Sanat terapisi ile birlikte psikodrama uygulanan gruba katılan öğrencilerin SBT maddeleri son-test puanlarından bazıları, ön-test puanlarına göre değişecektir.” Bu denenceyi ölçme amacıyla deney grubundaki deneklerin SBT ön-test ve son-test puan üzerinde Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmış ve sonuç Tablo-5’te verilmiştir.

Tablo-5. Sanat Terapisi Grubundaki Öğrencilerin SBT Maddeleri Son Test –Ön Test Puanlarının Karşılaştırılması Sonucunda Anlamlı Bulunan Wilcoxon Testi Sonuçları

Madde	Son test	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	Z	P
S1-ö1	Neg. sıra	1	2	2	-2,44	.01
	Poz. Sıra	8	5,3	43		
	Eşit	16				
S4-ö4	Neg. sıra	2	2,5	5	-2,09	.03
	Poz. Sıra	7	5,7	40		
	Eşit	16				
S 14-ö 14	Neg. sıra	5	3	5	-2,12	.03
	Poz. Sıra	0	-	-		
	Eşit	20				
S15-ö 15	Neg. sıra	0	2	2	-2,04	.04
	Poz. Sıra	5	3	15		
	Eşit	20				
S20-ö20	Neg. sıra	7	4,71	33	-2,15	.03
	Poz. Sıra	1	3	3		
	Eşit	17				
S 23-ö 23	Neg. sıra	7	4	28	-2,4	.01
	Poz. Sıra	0	-	-		
	Eşit	18				
S 24-ö 24	Neg. sıra	0	0	0	-2,3	.02
	Poz. Sıra	6	3,5	21		
	Eşit	19				

Tablo 3'te görülmüş olduğu gibi sanat terapisi ile birlikte psikodrama uygulanan grupta SBT alt ölçeklerinde uygulama öncesi ve sonrasına ilişkin puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir değişim olduğu ifade edilmişti. Bu değişimin hangi maddelerde olduğuna bakıldığında Tablo 5'de gösterilen maddeler belirlenmiştir. Bunların sırasıyla nevroitik savunmalardan pseudoaltruizm (Madde 1), immatür savunmalardan rasyonalizasyon (Madde 4), otistik fantezi (Madde 14), olgun savunmalardan yüceltme (Madde 15), immatür savunmalardan dışa vurma (acting out, Madde 20), pasif saldırganlık (Madde 23) ve nevroitik savunmalardan idealleştirme (Madde

24) olduğu görülmektedir. Bu maddelerin son test- ön test puan ortalamaları arasında psödoaltruizm 8 kişide, yüceltme 5 kişide ve idealleştirme 6 kişide, rasyonalizasyon 7 kişide anlamlı düzeyde artış gösterirken; otistik fantezi 5 kişide, dışa vurma ve pasif saldırganlık ise 7 kişide anlamlı düzeyde azalma göstermiştir.

Denence-6. “Psikodrama uygulanan gruba katılan öğrencilerin SBT maddeleri son-test puanlarından bazıları, ön-test puanlarına göre değişmiştir.” Bu denenceyi ölçme amacıyla deney grubundaki deneklerin SBT ön-test ve son-test puan üzerinde Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmış ve sonuç Tablo-6'da verilmiştir.

Tablo-6. Psikodrama Grubundaki Öğrencilerin SBT Ölçek Maddeleri Son Test –Ön Test Puanlarının Karşılaştırılması Sonucunda Anlamlı Bulunan Wilcoxon Testi Sonuçları

madde	Son test	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	Z	P
S20-Ö20	Neg. sıra	6	4,4	26,5	-2,13	.03
	Poz. Sıra	1	1,5	1,5		
	Eşit	18				
S29-Ö29	Neg. sıra	8	4,5	36	-2,55	.01
	Poz. Sıra	0	0	0		
	Eşit	17				

Tablo 4'de görülmüş olduğu gibi psikodrama uygulanan grupta SBT alt ölçeklerinde uygulama öncesi ve sonrasına ilişkin puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir değişim olduğu ifade edilmişti. Bu değişimin hangi maddelerde olduğuna bakıldığında Tablo 6'da gösterilen maddeler belirlenmiştir. Bunların sırasıyla immatür savunmalardan dışa vurma (acting out, Madde 20), ve bölünme (splitting, Madde 29) olduğu görülmektedir. Bu maddelerin son test-ön test puan ortalamaları arasında birincisinde 6 kişide, ikincisinde ise 8 kişide anlamlı düzeyde düşüş saptanmıştır.

Denence-7. “Sanat terapisi ile birlikte psikodrama uygulanan gruba sadece psikodrama uygulanan gruba katılan öğrencilerin Sosyal İlişkiler Ağrı Ölçeği alt ölçek ön test puanları birbirlerinden anlamlı düzeyde farklılaşmayacaktır.” Bu denenceyi ölçme amacıyla, deney ve kontrol grubundaki

deneklerin SİAÖ ön-test puanları üzerinde Mann Whitney U Testi uygulanmış ve sonuç Tablo-7'de verilmiştir.

Tablo-7. Sanat T- Pskodrama ve Psikodrama Grubu Deneklerinin SİA Alt Ölçekleri Ön-Test Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Alt ölçek	Grup	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	P
Psik	St-Ps	25	26,74	668,5	281,5	.54
	Pskd	25	24,26	606,5		
Ps 1	St-Ps	25	21,52	538	213	.05*
	Pskd	25	29,48	737		
Ps 2	St-Ps	25	20,08	502	177	.00*
	Pskd	25	30,92	773		
Kolektif	St-Ps	25	24,02	600,5	275	.46
	Pskd	25	26,98	674,5		
Kol. 1	St-Ps	25	21,92	548	223	.08
	Pskd	25	29,08	727		
Kol.2	St-Ps	25	21,80	545	220	.07
	Pskd	25	29,20	730		
Brys	St-Ps	25	26,02	650,5	299,5	.80
	Pskd	25	24,98	624,5		
Brys1	St-Ps	25	23,68	592	267	.37
	Pskd	25	27,32	683		
Brys2	St-Ps	25	22,82	570,5	245	.19
	Pskd	25	28,18	704,5		
İd.H	St-Ps	25	23,62	590,5	265	.35
	Pskd	25	27,38	684,5		
İd.H1	St-Ps	25	22,46	561,5	236	.13
	Pskd	25	28,54	713,5		
İd.H2	St-Ps	25	23,02	575,5	250	.22
	Pskd	25	27,98	699,5		

Bu farklılaşmanın ön testlerde beklenmemesinin nedeni aynı sınıftaki bu PDR öğrencilerinin sosyal ilişki ağlarının her iki grupta yaklaşık olarak benzer biçimde görüleceği beklentisidir. Ancak beklendiği gibi olmayıp psikodrama uygulanacak olan gruptaki öğrencilerin Sosyal İlişkiler Ağı Ölçeği Psikolojik Kadranında anlamlı düzeyde bir farklılaşma görülmezken Psikolojik kadrana ait 1. ve 2. ölçüt puan ortalamalarında diğer gruba

kıyasla anlamlı düzeyde yüksek bir farklılaşma bulunmuştur. Psikolojik kadran kişinin yaşamında önemli etkisi olan insan ve evcil hayvanların en az sayısıdır. Psikolojik kadran 1. ölçüt ise kişinin bu insanlara hissettiği yakınlık derecesi, 2. ölçüt ise bu kişilerin ona hissettiğini düşündüğü yakınlık derecesidir. Psikodrama grubundaki öğrencilerin ön test puanları bu 2 ölçütte diğer gruba kıyasla yüksektir.

Denence-8. “Sanat terapisi ile birlikte psikodrama uygulanan grupla sadece psikodrama uygulanan gruba katılan öğrencilerin Sosyal İlişkiler Ağı Ölçeği alt ölçek son test puanları birbirlerinden anlamlı düzeyde farklılaşmayacaktır.” Bu denenceyi ölçme amacıyla, her iki gruptaki öğrencilerin SİAÖ son-test puanları üzerinde Mann Whitney U Testi uygulanmış ve sonuç Tablo-8'de verilmiştir.

Tablo-8. Sanat T- Pskodrama ve Psikodrama Grubu Deneklerinin SİA Alt Ölçekleri Son-Test Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Alt ölçek	Grup	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	u	P
Psik	St-Ps	25	28,12	703	247	.20
	Pskd	25	22,88	572		
Ps 1	St-Ps	25	26,80	670	280	.52
	Pskd	25	24,20	605		
Ps 2	St-Ps	25	24,46	611,5	286	.61
	Pskd	25	26,54	663,5		
Kolektif	St-Ps	25	24,44	611	286	.59
	Pskd	25	25,56	664		
Kol. 1	St-Ps	25	24,58	614,5	289,5	.65
	Pskd	25	26,42	660,5		
Kol.2	St-Ps	25	25,12	628	303	.85
	Pskd	25	25,88	647		
Brys	St-Ps	25	26,70	667,5	232	.11
	Pskd	25	24,30	607,5		
Brys 1	St-Ps	25	26,7	667,5	282	.55
	Pskd	25	24,3	607,5		
Brys2	St-Ps	25	25,44	636	311	.97
	Pskd	25	25,56	639		
İd.H	St-Ps	25	24,48	612	287	.61
	Pskd	25	26,52	663		
İd.H1	St-Ps	25	24,30	607,5	282	.54
	Pskd	25	26,7	667,5		
İd.H2	St-Ps	25	27,3	683	267	.36
	Pskd	25	23,6	592		

Sekizinci denencede de görüldüğü üzere son testlerde bir değişim beklenilmemesinin nedeni her iki gruba uygulanan yöntemlerin benzer olması ve bu yöntemlerin her iki grupta da bir değişim yaratacağı düşüncesidir. Nitekim Ps 1 ve Ps 2 ön testlerinde psikodrama grubunun lehine olan farklılaşma ortadan kalkmış, son testlerde anlamlı düzeyde bir farklılaşma olmamıştır.

Denence-9. “Sanat terapisi ile birlikte psikodrama uygulanan gruba katılan öğrencilerin S.İ.A son-test puanları, ön-test puanlarına göre değişmiştir.” Bu denenceyi ölçme amacıyla deney grubundaki deneklerin S.İ.A ön-test ve son-test puan üzerinde Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmış ve sonuç Tablo-9’da verilmiştir.

Tablo-9. Sanat Terapisi +Pskdr. Grubundaki öğrencilerin S.İ.A. Alt Ölçekleri Son Test –Ön Test Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Wilcoxon Testi Sonuçları

Alt ölçek	Son test	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	Z	P
Psik	Neg.	0	00	00	-2,38	.01*
	Poz.	7	4	28		
	Eşit	18				
Ps 1	Neg.	6	5,58	33,5	-,04	.96
	Poz.	5	6,5	32,5		
	Eşit	14				
Ps 2	Neg.	7	8,14	57	-,28	.77
	Poz.	7	6,86	48		
	Eşit	11				
Kol lektif	Neg.	0	00	00	-2,27	.02*
	Poz.	6	3,5	21		
	Eşit	19				
Kol. 1	Neg.	9	6,44	58	-,87	.38
	Poz.	4	8,25	33		
	Eşit	12				
Kol.2	Neg.	8	5,31	42,5	-,27	.78
	Poz.	4	8,88	35,5		
	Eşit	13				
Brys	Neg.	2	3,75	7,5	-2,48	.01*
	Poz.	10	7,05	70,5		
	Eşit	13				
Brys 1	Neg.	8	6,81	54,5	-,70	.48
	Poz.	8	10,1	81,5		
	Eşit	9				
Brys2	Neg.	9	7,22	65	-,54	.58
	Poz.	8	11	88		
	Eşit	8				

İd.H	Neg.	1	2,5	2,5	-1,72	.08
	Poz.	5	3,7	18,5		
	Eşit	19				
İd.H1	Neg.	4	6,13	24,5	-,30	.76
	Poz.	6	5,08	30,5		
	Eşit	15				
İd.H2	Neg.	5	6,20	31	-,62	.53
	Poz.	7	6,71	47		
	Eşit	13				

Tablo 9’da görüldüğü üzere Sanat Terapisi ile birlikte psikodrama uygulanan gruptaki bazı kişilerde, Sosyal İlişkiler Ağ Ölçeği alt ölçeklerinden Psikolojik Kadran, Kolektif Kadran ve Bireysel Kadran ön test son test puan ortalamalarında anlamlı bir farklılaşma saptanmıştır. Bu farklılaşma Psikolojik Kadrandaki 7 kişi, Kolektif Kadrandaki 6 kişi, Bireysel Kadrandaki ise 10 kişi olarak belirlenmiştir. Kısaca bu bulgular, bu gruptaki bazı öğrencilerin yaşamlarında önemi olan kişi, grup ve bu gruplarda değer verdikleri kişilerin sayısının arttığını göstermektedir.

Denence-10. “Psikodrama uygulanan gruba katılan öğrencilerin S.İ.A son-test puanları, ön-test puanlarına göre değişmiştir.” Bu denenceyi ölçme amacıyla deney grubundaki deneklerin S.İ.A ön-test ve son-test puan üzerinde Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmış ve sonuç Tablo-10’da verilmiştir.

Tablo-10. Psikodrama Grubundaki Öğrencilerin S.İ.A. Alt Ölçekleri Son Test –Ön Test Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Wilcoxon Testi Sonuçları

Alt ölçek	Son test	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	Z	P
Psik	Neg.	5	6,30	31,5	-,41	.67
	Poz.	5	4,70	23,5		
	Eşit	15				
Ps 1	Neg.	15	11,10	166,5	-2,87	.00**
	Poz.	4	5,88	23,5		
	Eşit	6				
Ps 2	Neg.	15	9,83	147,5	-2,70	.00**
	Poz.	3	7,83	23,5		
	Eşit	7				
Kol lektif	Neg.	14	8,5	119	-1,41	.15
	Poz.	1	1	1		
	Eşit	10				
Kol. 1	Neg.	16	9,88	158	-3,16	.00**
	Poz.	2	0,50	13		
	Eşit	7				
Kol.2	Neg.	14	8,5	119	-3,36	.00**
	Poz.	1	1	1		
	Eşit	10				
Brys	Neg.	3	9	27	-,05	.95
	Poz.	7	4	28		
	Eşit	15				
Brys	Neg.	14	9,89	138,5	-2,31	.02*
	Poz.	14				
	Eşit	14				

1	Poz.	4	8,13	32,5		
Brys2	Eşit	7				
	Neg.	12	7,92	95	-2,67	.00**
	Poz.	2	5	10		
	Eşit	11				
İd.H	Neg.	4	6	24	-,36	.71
İd.H1	Poz.	6	5,17	31		
	Eşit	15				
	Neg.	7	9,21	64,5	-,75	.45
İd.H2	Poz.	7	5,79	40,5		
	Eşit	11				
	Neg.	10	8,55	85,5	-1,45	.14
	Poz.	5	6,90	34,5		
	Eşit	10				

Tablo 10'da görüldüğü üzere psikodrama uygulanan gruptaki bazı kişilerde, Sosyal İlişkiler Ağ Ölçeği alt ölçeklerinden Psikolojik Kadran 1 ve 2. ölçütteki, Kolektif Kadran 1 ve 2. ölçütteki ve Bireysel Kadran 1 ve 2. ölçütteki ön test son test puan ortalamalarında anlamlı bir farklılaşma saptanmıştır. Kısaca bütün kadranlarda genel olarak azalma dikkati çekmektedir.

Bu bulgular genel olarak şu şekilde açıklanabilir: Psikodrama grubunda çok sayıdaki öğrencide, onların yaşamlarında önemli etkisi olan kişilere, gruplara ve bu gruplarda değer verdiği kişilere ilişkin hissettiği yakınlık derecesi azalmış ve buna paralel olarak bu kişilerin ona hissettiğini düşündüğü yakınlık derecesi de azalmıştır..

Sonuç olarak "Sanat terapisi ile birlikte psikodrama uygulanan grupla sadece psikodrama uygulanan gruba katılan öğrencilerin, Savunma Biçimleri Testi ve Sosyal İlişkiler Testi alt ölçek ön test ve son test puanları birbirlerinden farklılaşmazken, her bir grup kendi içinde bu ölçeğin alt test ölçekleri ve savunmaları ölçeği bazı sorulara verdikleri yanıtların puan ortalamaları açısından farklılaşacaktır" şeklinde ifade edilen temel denence doğrulanmıştır.

4. TARTIŞMA

Bu çalışma savunma biçimlerinin ve insan ilişkilerinin, psikodrama ve sanat terapisi ile değişeceği beklentisini doğrulamıştır. Bu değişim sanat terapisi ile birlikte psikodrama uygulanan grupla, sadece psikodrama uygulanan grup kıyaslandığında anlamlı düzeyde değildir. Her iki grupta da nevrotik savunmalarda azalma, immatür savunmalarda ise artma görülmektedir. Ancak her iki gruptaki öğrenciler kendi içlerinde savunma biçimlerinde değişiklikler göstermişlerdir.

Sanat terapisi ile birlikte psikodrama uygulanan gruptaki bazı öğrencilerde bu değişim olgun savunmalardan yüceltmeye, nevrotik savunmalardan psödoaltruizme ve idealleştirmeye, immatür savunmalardan rasyonalizasyona ilişkin maddeler içerisinde sadece birinin ortalamasında artış, yine immatür savunmalardan otistik fanteziye, dışa vurmaya, pasif saldırganlığa ilişkin maddelerden sadece birinin ortalamasında azalış şeklinde görülmüştür. Sadece psikodrama uygulanan gruptaki bazı öğrencilerde ise bölünme ve dışa vurma savunmalarına ilişkin birer maddenin ortalamasında azalış saptanmıştır. Daha fazla maddede anlamlı düzeyde değişim olabilmesi için uygulama süresinin yeterli olmadığı düşünülebilir. Zaten bu çalışmanın ön çalışma niteliğinde olduğu ve en az yedi hafta daha uygulama yapılması gerektiği belirtilmektedir.

Sanat terapisi ile birlikte psikodrama uygulanan grupta bazı maddelerin ortalama değerleri artmıştır. Bunlardan psödoaltruizme ilişkin değişim gösteren madde "Eğer beni sıkıntıya girmekten uzaklaştırırsanız, başkalarına yardım etmekten zevk alırım" ifadesine ilişkindir ortalama 8 kişide artış görülmüştür. İdealleştirmeye ilişkin değişim gösteren madde, "Tamamıyla dürüst ve adil olan ve gerektiğinde bir şeyler yapabileceğini bildiğim birileri vardır" ifadesidir ortalama 6 kişide artış görülmüştür. Rasyonalizasyona ilişkin değişim gösteren madde ise "Yaptığım her şey için iyi nedenler bulabilirim" ifadesidir ve bu madde ile ilgili olarak 7 kişide artış görülmüştür. Bu öğrencilerin başkalarına yardım etme ve güvenme düzeyleri ve aynı zamanda kendi davranışlarını açıklayabilme düzeyleri artmıştır denilebilir.

Sanat terapisi ile birlikte psikodrama uygulanan grupta bazı maddelerin ortalama değerleri azalmıştır. Bunlardan otistik fanteziye ilişkin madde "Gerçek yaşamdan ziyade fantezilerimden daha çok zevk alırım", beş kişide, dışa vurmaya ilişkin madde "İncindiğim zaman açıkça saldırganlaşıyorum", yedi kişide, pasif saldırganlığa ilişkin madde "Eğer patronum beni rahatsız ederse, ona ödetmek için işimi hatalı yaparım veya çok yavaş çalışırım", yedi kişide ortalamaları itibarıyla azalmıştır. Bulgular bu öğrencilerin fantezi şeklindeki kaçış ile saldırganlık ve pasif saldırganlık şeklindeki olumsuz savunma tarzlarını azalttıkları biçiminde yorumlanabilir.

Aynı şekilde sadece psikodrama uygulanan grupta da dışa vurmaya ilişkin madde ortalaması

6 kişide azalmış, ayrıca bölünme savunmasına ilişkin "Hayatın bana haksızlık ettiğine eminim" maddesinin ortalamasında da anlamlı düzeyde 8 kişide azalma saptanmıştır. Bulgulardan yola çıkarak bu gruptaki öğrencilerin bazılarının saldırganlıkla ilgili savunma tarzları azalırken yine bazılarının daha fazla kendi yaşam sorumluluklarını üstlendikleri şeklinde bir yorum yapılabilir. Bu değişimler şu bilgilerle açıklanabilir:

Sanat özellikle bireye duygularının bir çok yönünü sembolik olarak hatırlatır ve bunlar üzerinde daha derin bir bakış açısı ile şiirsel bir tarzda düşünmeyi öğretir (3). Bu yolla, düşüncelere ve bilincin içeriğine dikkat etmek yerine duyguların kağıt, müzik, dans veya eylem ile somut ifadesine dönüşümüne yardımcı olunur ve düşünme, farkına varma ve yansıtma süreçleri ile kişinin yaratıcı potansiyelini ortaya koyabileceği veya engelleyeceği gösterilir. Rol değişimi empatik becerileri geliştirir (7). Sembolik etkinliklerin bilinçli kullanımı ile zihin daha da genişler. Bazı konulara bakış açısı değiştirilir, kişiye yaşamındaki bazı olumsuz yönleri başkaları ile paylaşması öğretilir. Rol yapma esasındaki oyun vakit geçirmeyi değil yaratma olasılığını arttıran bir şeydir. Nitekim bu çalışmada da yüceltme mekanizmasındaki artış bunu doğrulamaktadır.

Blatner'a göre aşırı ciddi olan kişiler sadece gerçek bir can sıkıntısı yaşamazlar aynı zamanda da kendi düşünce, davranış ve duygu alışkanlıklarına çıkmaz bir biçimde saplanmışlardır. Entellektüalizasyon ve savunmacılık eğilimlerine yoğunlaştıkları için psikoterapinin zihni genişletme işlevine de dirençlidirler, Sanat dalları, kişilere kendilerini yeni bir biçimde sözcük olmaksızın ifade etmelerine izin verirken bilinç öncesinde var olan savunma alışkanlıklarını da engeller. Dahası bu yenilikle birlikte gelen meydan okuyuş, bir içsel motivasyon olarak işlev görür ve benlik farkındalığının yarattığı bazen acılı olan bu uğraşa bir oyun zevki katan bir durum oluşturur (3).

Moreno'ya göre psikodrama "acting out" u "acting in" e dönüştürür (8) Liebmann'a göre ise üstü örtülü çatışmalar yüzeye çıkar ve bilinçdışına ilişkin farkındalık artar (9). Blatner'a göre sembolik tatminler yaratma amaçlı psikodrama yöntemleri aşırı bastırılmış libido veya saldırgan güdülerin uyarılmasına yardımcı olabilir. Bu tür korunmalı dışa vuruma izin vermek olgunlaşmamış duygu ve amaçların sosyal açıdan kabul edilebilir kanallara yönelmesine olanak tanıyabilir (10). Nitekim

sadece psikodrama uygulanan grupta belirginleşen dışsallaştırmadaki azalmaya paralel bölünmede de azalmanın olmasıdır. İç karşılaşma sonucunda kişi edilgen hipnoz durumunda kendi duygularını taşıyan anıları hemen hemen dışarıdan seyreder, böylece bir gözlem arınması ve bunun sonucunda içsel bütünleşme gerçekleşir (11)

Sosyal İlişkiler Ağında psikodrama ile birlikte sanat terapisi uygulanan grupla, sadece psikodrama uygulanan grup arasında ön testlerde psikodrama uygulanan grupta öğrencilerin yaşamlarına etkisi olan kişilere ilişkin hissettiği yakınlık derecesi ve bu kişilerin onlara hissettiğini düşündüğü yakınlık derecesi puan ortalamaları diğer gruba kıyasla anlamlı düzeyde yüksek bulunurken son testlerde bu farklılaşma ortadan kalkmıştır. Bunun nedeni insan ilişkilerinin iyi olduğunu düşünen öğrencilerin başlangıçta bu grubu seçmiş olması olabilir. Aynı zamanda uygulama sonrasında öğrencilerin farkındalık düzeylerindeki artış sonucunda önem verdikleri kişilere ilişkin değerlendirmelerinin daha gerçekçi boyutta olması, yani azalması da olabilir. Bilindiği üzere ülkemizin gençlerinde aileden kopma ve bireyselleşme uzun zaman almaktadır. Psikodramanın bu süreci kolaylaştırdığı düşünülebilir.

Sanat terapisi ile birlikte psikodrama uygulanan gruptaki yedi kişinin yaşamlarında önem verdikleri kişi sayısı artmış, altı kişinin önem verdiği grup sayısı artmış, on kişinin ise bu gruplardaki değer verdiği kişi sayısı artmıştır. Treadwell ve ark. (1989) ve Engelhardt ve ark. (1989)'ın çalışmaları, klinik olguların klinik olmayanlara göre daha az sayıda önemli ilişkileri olduğu doğrultusundadır (5). Bu bulgular, bu bilgi doğrultusunda yorumlanırsa bu gruptaki öğrencilerin insan ilişkilerinin değişiminde iyileşme olduğu düşünülebilir. Sadece psikodrama uygulanan grupta ise değer verdiği kişi, grup ve bu gruplardaki kişi sayısı değişmezken bunlara ilişkin verdikleri değer düzeyi ve bu kişilerin onlara ilişkin verdiklerini düşündükleri değer düzeyi azalmıştır. Bu değişim de farkındalık düzeyindeki artış ile bu değerlerin otalama düzeye inmesi ile açıklanabilir.

Her insanın tercih ettiği, onun için en doğal olan bir dışa vurum şekli vardır. Bunlar sözlü, müziksel, resimsel veya fiziksel hareketlere dayalı ve en tipik olarak da bunların çeşitli bileşimleri şeklinde olabilir. Psikodrama bu bileşimlerin herhangi birine veya bileşimlerine izin verir. Psikodramatik süreç herhangi bir

yaratılmış bir ürün gibi kendi özgün içeriğinin imajında donup kalmamalıdır. Daha çok daha ileri yaratıcılığı ve gelişmeyi uyaran bir model gibi çalışmalıdır. Bu çalışma resimle birlikte kullanıldığında psikodramanın etkinliğini arttırdığını göstermektedir. Her iki yöntem; sanat terapisi ve psikodrama birbirini bütünleyici işlev görmektedir (2).

SONUÇ

Kısaca denilebilirki bu çalışma, sanat terapisi ile psikodramanın birlikte uygulandığı grupta fantezi ve saldırgan savunmalar azalırken yüceltme mekanizmasının arttığını, insanlara yardım etme ve onlara güvenme düzeyinin arttığını, insan ilişkilerinin sayısı ve kalitesinin arttığını gösterirken, sadece psikodramanın uygulandığı grupta da aynı şekilde saldırganlıkla ilgili savunmanın azalmasına karşın yaşam sorumluluğunun arttığını ve gruptakilerin sahip oldukları ilişkileri daha gerçekçi boyutta değerlendirmeye başladıkları bulgularını ortaya koymuştur.

KAYNAKLAR

1. Moreno, J.L. (1964) "Psychodrama",1, 277-314, Beacon,N.Y: Beacon Hause.
2. Moreno,J.J. (2001) "İçinizdeki Müziği Eylemek",116-117, Atadost Matbaacılık,
3. Blatner,A.
www.blatner.com/adam/psyntbk/creatartx.htm (2004)
4. Yılmaz, N., Gençöz, T., Ak, M (2007) "Savunma Biçimleri Testi'nin Psikometrik Özellikleri: Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması" **Türk Psikiyatri Dergisi**,18(3): 244-253.
5. Treadwell,T.W., Leach, E., Stein, S. (1993) "The Social Networks Inventory", **Journal of Small Group Research**, 24 (2):155-178.
6. Doğaner, İ. (2006) " Sosyal İlişkiler Ağı Ölçeği"(Abdülkadir Özbek Enstitüsü Çalışmaları , yayınlanmamış çeviri çalışması).
7. Blatner, A. (1997) "Psychodrama: The State of the art." **The Arts in Psychotherapy**, 24 (1), 23-30.
8. Blatner, A., "Psikodramanın Temelleri". 23-24, Sistem Yayıncılık (2002).
9. Liebmann, M (1990) ."It Just Happened":Looking at crime events. In M. Liebmann (Ed), **Art Therapy in Practice**. 133-155, Bristo, PA: Jessica Kingsley.
10. Blatner, A. (1993) "Psikodrama ile İletişim Dünyamıza Adımlar". sf.79 Ertem Basın Yayın.
11. Özbek, A., Leutz,G.A. (2003) "Psikodrama" Okyayuz Ü. (Ed).sf.146. Abdülkadir Özbek Enstitüsü Psikodrama Yayınları 1.